

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ
ΕΚΘΕΣΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

μουσειολογία 2

παρουσίαση και ερμηνεία / φωτισμός / υποτιτλισμός / χρώμα / σήμανση

Τέση Σαλή

Αρχιτέκτων-Αρχαιολόγος, Καθηγήτρια Μουσειολογίας

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Εισαγωγή	11
Μουσειακές ειδικότητες - επαγγέλματα	12
I. Γενικά	17
II. Προγραμματισμός εκδηλώσεων	25
III. Τεχνικές και μέθοδοι παρουσίασης	27
IV. Εκθεσιακοί χώροι	37
V. Στάδια του μουσειογραφικού έργου	45
1. Οργανόγραμμα έκθεσης	45
2. Κατηγοριοποίηση των εκθεμάτων	46
3. Μουσειογραφική ανάλυση	49
4. Μουσειογραφική σύνθεση	56
Ανθρωπομετρικά στοιχεία για άτομα με ειδικές ανάγκες	60
Οι οπτικές εντυπώσεις και η χρήση τους στη διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου	65
Οι οπτικές εντυπώσεις και η χρήση τους στη διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου	67
Η Πορεία των επισκεπτών	72
Οι Αντιληπτικές ικανότητες του ανθρώπου	82
Το Χρώμα και η χρήση του στην αξιοποίηση του μουσειακού χώρου	92
Ο Φωτισμός και η χρήση του στην αξιοποίηση του μουσειακού χώρου	97
Φυσικός φωτισμός	98
Τεχνητός φωτισμός	104
Τρόποι φωτισμού μουσειακών αντικειμένων	113
Η Υφή των υλικών	121
Μουσειογραφικός χειρισμός βασικών αξιών και χρήση	

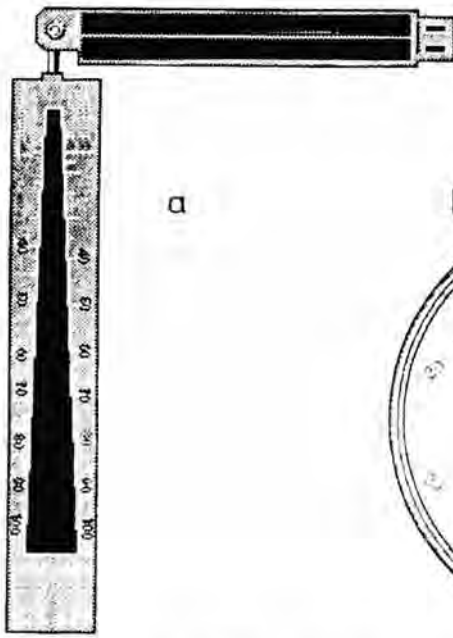
τους στην αξιοποίηση του μουσειακού χώρου	122
Στοιχεία ανθρωπομετρίας	135
Υποτιτλισμός, Πινακίδες	148
Σήμανση	156
Εκπαιδευτικά Προγράμματα	159
5. Μουσειογραφική εφαρμογή, εξοπλισμός και αξιοποίηση του χώρου	163
6. Μουσειογραφική διερεύνηση και συναγωγή συμπερασμάτων - Δημόσιες σχέσεις	166
VI. Μουσεία “Ανοιχτού Χώρου” Βασικές αρχές σύνθεσης και αξιοποίησης τους	169
VII. Ο “Πολιτισμικός Τουρισμός” και η επίδρασή του στη σύγχρονη κοινωνία	185
VIII. “Οικομουσεία” Βασικές αρχές σύνθεσης και αξιοποίησης τους	197
IX. Χρήση Πολυμέσων στην παρεμβατική μέθοδο ερμηνευτικής παρουσίασης συλλόγων	211
X) Ευρωπαϊκός Πολυπολιτισμός – το πολιτισμικό ανάγλυφο της Ευρώπης	223
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	233
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	241
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	269

IV. ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

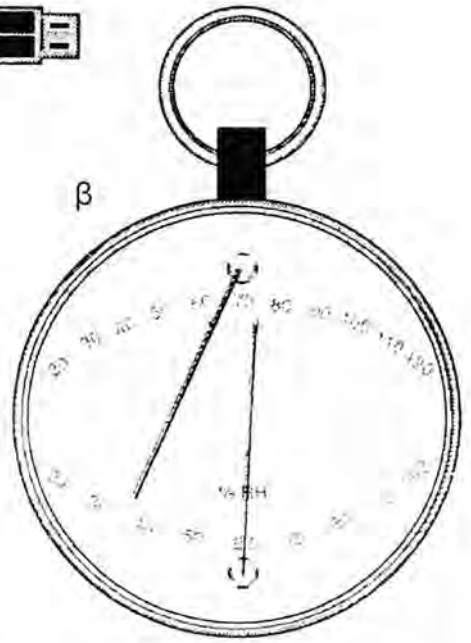
Για όλους τους τύπους των μουσείων και των εκθέσεων τηρούνται, γενικώς, ορισμένες προδιαγραφές, θεσπισμένες ή άτυπες. Οι κανόνες αυτοί αφορούν είτε στα αντικείμενα, όπως είναι η κτηριοδομία, ο εξοπλισμός του χώρου, οι συνθήκες του περιβάλλοντος των συλλογών, η σχετική υγρασία, η θερμοκρασία κλπ., είτε στο έμπυχο υλικό, όπως είναι ο εξοπλισμός για άτομα με ειδικές ανάγκες ή οι διάφορες ευκολίες κατά κατηγορία, ηλικία και φύλο. Για τα κτηριακά ισχύουν οι εκάστοτε ισχύοντες κτηριοδομικοί κανονισμοί.

Κατά το σχεδιασμό του εκθεσιακού χώρου, όμως, απαιτείται ειδικότερη πρόβλεψη για την προστασία των αντικειμένων. Πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για το άμεσο περιβάλλον και τις συνθήκες του (μόλυνση της ατμόσφαιρας, φως, συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας), το βιολογικό παράγοντα (μικροοργανισμούς, έντομα), τον παράγοντα άνθρωπος (φθορές κατά την μετακίνηση κλπ.), καθώς και την προστασία τους από πιθανές φυσικές καταστροφές, όπως είναι ο σεισμός, η φωτιά, η πλημμύρα. Επίσης, πρέπει να προλαμβάνονται οι ατυχείς επιλογές των υλικών που έρχονται σε επαφή με τα αντικείμενα, ο κακός φωτισμός κλπ.

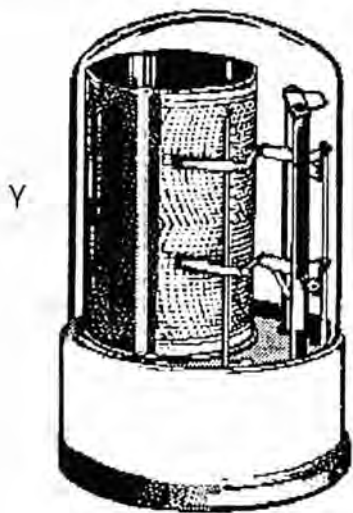
Εν προκειμένω, ιδανική λύση θ' αποτελούσε η αυτοματοποίηση του περιβαλλοντικού ελέγχου ολόκληρου του κτηρίου (smart building). Αυτό σημαίνει ότι με σύστημα ηλεκτρικού-ψηφιακού εξοπλισμού στο κτήριο του μουσείου θα εξασφαλιζόταν η τηλεπικοινωνία του, ο αυτόματος φωτισμός, ο έλεγχος της θερμοκρασίας και της υγρασίας, καθώς και η λειτουργία των διαφόρων συστημάτων (συναγερμού, πυροπροστασίας κλπ.). Η λειτουργία όμως ενός μουσείου κάτω από τέτοιες ιδανικές συνθήκες είναι σπάνια, γι' αυτό επιδιώκεται ένα ενδιάμεσο ανεκτό επίπεδο προστασίας. Η τήρηση, πάντως, των αποστάσεων

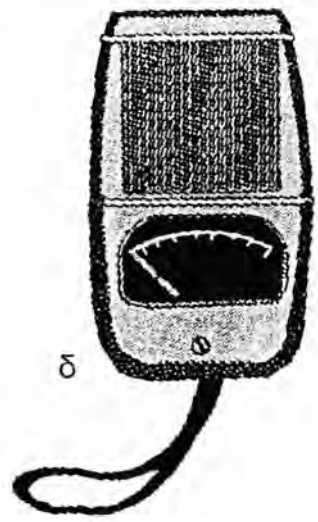
α

β

γ

δ

- Συστητές ελέγχου περιβάλλοντος
 α) Ψυχρομέτρο
 β) Θερμοϋγρόμετρο
 γ) Υγροθερμογράφος
 δ) Φωτόμετρο

των αντικειμένων από βλαπτικούς εξωτερικούς παράγοντες, όπως είναι η υγρασία των εξωτερικών τοίχων, οι συστολοδιαστολές λόγω θερμοκρασιακών μεταβολών και το ηλιακό φως, είναι απαραίτητη. Πάντα ο σχεδιασμός των εκθεσιακών χώρων πρέπει να κατατείνει στην αποφυγή των επιδράσεων των βλαπτικών αυτών εξωτερικών παραγόντων. Οι απότομες αλλαγές της θερμοκρασίας και οι υψηλοί δείκτες υγρασίας είναι καταστροφικοί, ιδιαιτέρως για οργανικής φύσης υλικά (ξύλα, ύφασμα, κλπ.), λόγω της αυξομειώσης των διαστάσεών τους. Γενικώς, θεωρούνται αποδεκτές για μουσειακούς χώρους θερμοκρασίες 18-21ο C, σχετική υγρασία 47%-55% RH και επίπεδα θορύβων —προς αποφυγήν ταλαντώσεων— 35-45 DB. Η σταθερότητα των περιβαλλοντικών συνθηκών είναι μια βασική παράμετρος, απαραίτητη για τη μακροβιότητα των συλλογών.

Αναλόγως με τα διατιθέμενα οικονομικά της εκδήλωσης και με το είδος των εκτιθέμενων αντικειμένων, επιλέγονται διάφορες εναλλακτικές λύσεις ελέγχου του περιβάλλοντος, τοπικού κυρίως χαρακτήρα. Συνήθως χρησιμοποιούνται κλιματιστικά μηχανήματα (air conditioners), τα οποία ως ένα σημείο, εκτός από τη ρύθμιση της θερμοκρασίας, καθαρίζουν στοιχειωδώς την ατμόσφαιρα από τα αιωρούμενα σωματίδια. Συνήθης είναι πλέον και η χρήση φίλτρων ενεργού άνθρακος για την απαλλαγή της ατμόσφαιρας από ρυπαντές, συγχρόνως με τη στοιχειώδη ρύθμιση της υγρασίας και των λοιπών παραμέτρων του περιβάλλοντος, που ελέγχεται με τα απαραίτητα όργανα, όπως είναι ο θερμοϋδρογράφος, το ψυχόμετρο κ.λπ. Επίσης, αναλόγως με τις κλιματολογικές συνθήκες, χρησιμοποιούνται υγραντές ή αφυγραντές, σε συνδυασμό με ψυκτικά ή θερμαντικά μηχανήματα. Επιπλέον, όλα τα εναλλακτικά οικοδομικά υλικά επικάλυψης εσωτερικών επιφανειών, πρέπει να επιλέγονται με ιδιαίτερη προσοχή, ώστε ν' απορροφούν (δηλαδή να απομακρύνουν από το αντικείμενο) την υγρασία και ν' απωθούν τη σκόνη. Στην έσχατη τέλος των περιπτώσεων, εάν τα οικονομικά της έκθεσης είναι ιδιαιτέρως πενιχρά, πρέπει να ληφθεί πρόνοια, ώστε να κλεισθούν ερμητικά όσο περισσότερα ανοίγματα γίνεται, ενώ, για όσα αυτό δεν είναι δυνατό, θα πρέπει, τουλάχιστον, να προβλεφθούν βαριά σκούρα παραπετάσματα. Η όλη προσπάθεια κατατείνει στο να εμποδιστεί, με κάθε τρόπο, η καθ' οιονδήποτε τρόπο ανάμειξη και επικοινωνία του εσωτερικού με το εξωτερικό περιβάλλον. Επίσης, στον όλο σχεδιασμό θα πρέπει να ληφθούν υπόψη,

εκτός των στοιχείων που σχετίζονται με το κτήριο, και η προσβασιμότητα στο χώρο, η στάθμευση των αυτοκινήτων, η ασφάλεια, καθώς και η προστασία των επισκεπτών. Επειδή, τέλος, υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στον αποθηκευτικό χώρο και σ' αυτόν της έκθεσης, η σύγχρονη πρακτική απαιτεί την πρόβλεψη ενός ενδιάμεσου μεταξύ τους χώρου προ-τοποθέτησης, εφόσον βέβαια η αποθήκη τηρείται στο ίδιο κτήριο με τον εκθεσιακό χώρο. Το μέρος αυτό χρησιμοποιείται, συνήθως, για εργασίες καταγραφής και/ή ελέγχου. Ο αριθμός των εκθέσεων και η πολιτική χρήσης των εκθεμάτων επηρεάζει τον εσωτερικό σχεδιασμό των υπολοίπων χώρων, καθώς και τις σχέσεις τους με τον εκθεσιακό χώρο. Γι' αυτό, η συνεργασία μουσειολόγων, επιμελητών και μουσειογράφων είναι απαραίτητη στη φάση του προγραμματισμού και πρέπει να επαναλαμβάνεται τακτικά, τόσο στη φάση του σχεδιασμού όσο και σ' αυτή της μουσειογραφικής εφαρμογής.

Το ίδιο ισχύει και από πλευράς μουσειογραφίας. Τηρούνται γενικά ορισμένες αρχές, οι οποίες εφαρμόζονται με κάποιες αποκλίσεις και πάντα κατά περίπτωση.

Κατ' αρχήν, στη μουσειογράφιση τηρούνται ορισμένοι εσωτερικοί ρυθμοί παρουσίασης, κατά την έκθεση των συλλογών, και υπάρχει μια αυξομείωση της έντασης, η οποία είναι ανάλογη με τον τύπο του μουσείου και το χαρακτήρα των εκθεμάτων.

Τα μουσεία τέχνης, φερό' ειπείν, απαιτούν ηπιότερους μουσειογραφικούς προσδιορισμούς. Συνήθως, τα εκθέματα αφήνονται σε άμεση επικοινωνία με το θεατή, γιατί τα ίδια τα έργα, ως φορείς διαμόρφωσης αισθητικών κριτηρίων, δεν αντέχουν σε φορτικές μουσειογραφικές αναζητήσεις.

Μια πρόσθετη παράμετρος που βαρύνει ιδιαίτερος προς την άποψη της μουσειογραφικής αποφόρτισης των μουσείων αυτών αποτελεί το γεγονός ότι η τέχνη εκ φύσεως φέρει και μεταφέρει φορτίσεις. Πολλές φορές η δύναμη της τέχνης είναι υπόγεια και σκοτεινή σαν φυσική δύναμη. Διαχρονικά, άλλωστε, προπομποί των πνευματικών κινημάτων υπήρξαν ανέκαθεν τα καλλιτεχνικά ρεύματα.

Αντιθέτως, διαφορετικοί τύποι μουσείων, όπως τα λαογραφικά, τα εθνογραφικά, τα μουσεία Φυσικής Ιστορίας, Τεχνολογίας κλπ., δίδουν έμφαση σε άλλες παραμέτρους, όπως είναι η διδακτικότητα και η ιστορικότητα, που χρειάζονται μουσειογραφική υποστήριξη. Σ' αυτήν την περίπτωση, οι μουσειογράφοι στοχεύουν στην ερμηνευτικότη-

τά της παρουσίασης αυθεντικών αντικειμένων μέσα σε εκτεταμένο, συνήθως, συμφραστικό περιβάλλον, ακολουθώντας τους κανόνες της Συστηματικής Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής. Πάντως, και στη μια και στην άλλη περίπτωση, προϋπόθεση αποτελεί η αυθεντικότητα και, ως ένα βαθμό, η πληρότητα των αντικειμένων. Όπως είναι φυσικό, η αρ-

τιμέλεια ενός εκθέματος αποτελεί προϋπόθεση, όταν δεν πρόκειται για έργο μεγάλης αξίας, για αριστούργημα.

Σε γενικές γραμμές, ο τρόπος παρουσίασης των περισσότερων εκθέσεων είναι ερμηνευτικός και η πρόθεση παιδευτική. Συνήθως, τα αντικείμενα παρουσιάζονται επί τη βάση μιας ιστορικής ή άλλης ακολουθίας θεμάτων και υποθεμάτων, πάνω στις αρχές της κατηγοριοποίησης, τις οποίες προτείνουν οι επιμελητές και αποφασίζουν οι

μουσειολόγοι. Αναλόγως με το μουσειογραφικό πρόγραμμα που έχει καταρτισθεί, διαμορφώνεται ο χώρος και υποβάλλεται η ατμόσφαιρα, ενώ η ερμηνευτικότητα υποστηρίζεται θαυμάσια (πολλές φορές μέχρι υπερβολής!) από τα λεγόμενα πολυμέσα. Όμως και τα παραδοσιακά μέσα, όπως υποτιτλισμός, τα διαγράμματα, οι φωτογραφίες, δεν είναι αμελητέα. Σπονδυλική στήλη της όλης σύλληψης αποτελεί το μουσειογραφικό πρόγραμμα, το σενάριο, στο οποίο επενδύεται η όλη μουσειογραφική σύνθεση και το οποίο ακολουθεί τις παραδοχές μιας συγκεκριμένης και διαφορετικής, κάθε φορά, μεθόδου παρουσίασης.

Ιδιαίτερη προετοιμασία, γνώση και μελέτη απαιτούν οι πρωτοποριακές μουσειογραφήσεις, διότι συχνά καταλήγουν σε αμφιλεγόμενα αποτελέσματα. Οι νεωτερικές τάσεις, εάν δεν συνοδεύονται από βαθιά γνώση του μουσειογραφούμενου αντικειμένου, εξαντλούνται σε φαντασμαγορικά τεχνάσματα, που, παρόλη την εικονική τους τολμηρότητα, αφήνουν έξω την ουσία του προβλήματος, αποσκοπώντας περισσότερο σε μια στείρα οπτική ικανοποίηση και λιγότερο στην κατάκτηση των βαθύτερων στόχων που συνδέονται με το «μουσειακό γίγνεσθαι».

Το εκθεσιακό αντικείμενο είναι δείγμα ή, συνήθως, υπόδειγμα της ανθρώπινης δημιουργίας, η παρουσίαση του οποίου στοχεύει στην επικοινωνία με το θεατή. Οι προσερχόμενοι δε ανήκουν, συνηθέστερα, σε όλο το κοινωνικό φάσμα, εκτός των περιπτώσεων κατά τις οποίες μια έκθεση προορίζεται για επιλεγμένο κοινό (για «ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα», σε «ανοικτού τύπου αποθήκευση» κ.ο.κ.). Όλων των ειδών τα εκθέματα όμως υπόκεινται στην ίδια βάση θεώρησης. Το μόνο που διαφοροποιείται είναι ο επικοινωνιακός στόχος, που δεν είναι ο ίδιος για όλα τα ακροατήρια. Ο ευρύς όρος «επικοινωνία», ως εκ τούτου, πρέπει να προσδιορίζεται ειδικότερα κάθε φορά, προκειμένου να καθορίζονται επαρκώς τα χρησιμοποιούμενα μέσα και οι τεχνικές παρουσίασης. Η προέλευση, το μορφωτικό επίπεδο, το κοινωνικό στρώμα, η πολιτισμική ομάδα, ακόμη και η ηλικία και το φύλο, διαφοροποιούν σημαντικά το χρόνο, την έκταση και τον τρόπο πρόσληψης της γνώσης ή της ψυχαγωγίας. Γι' αυτό, πάντοτε σε μια παρουσίαση προβλέπονται διάφορα επίπεδα επικοινωνίας με το κοινό και προσφέρονται διάφορα επίπεδα κατανόησης, ούτως ώστε να καλύπτονται όσο το δυνατόν περισσότερες κοινωνικές ομάδες θεατών.

Κατ' αρχήν, τόσο ο λόγος ύπαρξης όσο και η επιτυχία μιας έκθεσης προϋποθέτουν ευρεία κοινωνική συναίνεση, όσον αφορά τους τιθεμένους από το οργανόγραμμα μουσειακούς στόχους. Οι στόχοι αυτοί αποτελούν, άλλωστε, σταθερό άξονα ολοκλήρης της μουσειακής κοινότητας και αποσκοπούν στην τόνωση της κοινωνικής αντίληψης περί το μουσειακό «γίνεσθαι» μέσω της αμφίδρομης επικοινωνίας με το κοινό. Η δημοσιοποίηση πάσης φύσεως πληροφοριών σχετικών με τα μουσειακά δρώμενα εξασφαλίζει ευρεία κοινωνική συγκατάθεση και, επιπλέον, αναβαθμίζει τα ενδιαφέροντα του κοινού. Μια δεύτερη προϋπόθεση επιτυχίας αποτελεί η συνεχής επικοινωνία όλων των εμπλεκόμενων μεταξύ τους και, παράλληλα, η δέσμευση ότι θα συνεργασθούν εποικοδομητικά για την προαγωγή των τεθειμένων στόχων. Προς τούτο, προϋπόθεση αποτελεί η συνεργασία διεπιστημονικά οργανωμένων ομάδων. Οι ομάδες αυτές, μέσω της σφαιρικής-ενημέρωσης και της ανταλλαγής πληροφοριών, θα διαθέτουν εμπειριστατωμένη γνώση συνολικά του μουσειακού αντικείμενου και θα συμβάλλουν στην από κοινού πραγμάτωση ενός κοινού οράματος. Δεδομένες, επίσης, θεωρούνται και οι παράμετροι που αφορούν στην άμεση «επικοινωνία» του κοινού με τα ίδια τα εκθεσιακά αντικείμενα, στη διερεύνη-

ση των οποίων θα προχωρήσουμε διεξερχόμενοι τα διάφορα στάδια του μουσειογραφικού/μουσειολογικού έργου.

Γενικότερα πάντως, τα μουσειακά αντικείμενα δεν είναι ανάγκη να γίνονται κραυγαλέα, για να επιδειχθούν, ή φανταχτερά, για να προσελκύσουν. Η διακριτική παράθεση και η ερμηνευτική τους πλαισίωση συνήθως αρκεί. Αποτελούν αυθεντικά αντικείμενα και οφείλουν να ορίζουν εξισορροπητικές συνιστώσες σ' ένα ίδρυμα κύρους. Στα μουσεία εκτίθενται αντικείμενα που δημιουργούν συνθήκες ψυχικής μέθεξης, παράλληλα με τη διδακτικότητα ή την ψυχαγωγικότητα που προσφέρουν. Αυτό είναι το κανάλι μέσα από το οποίο ένα μουσείο περνά τα μηνύματά του. Πρέπει όμως η δημιουργούμενη συγκινησιακή φόρτιση να μην είναι ιδιαίτερος υπερβολική, γιατί ο μελοδραματισμός δεν συνάδει με την επιστημοσύνη και τη συνακόλουθη αυστηρότητα της ερμηνευτικής προσέγγισης. Για την επιτυχία μιας έκθεσης όμως, δεν αρκούν αυτές μόνον οι προϋποθέσεις. Για όλες αυτές τις παραμέτρους, τα εκθεσιακά αντικείμενα, τις συλλογές, τους δημιουργούς, αλλά και τη φυσιογνωσία του διατιθέμενου χώρου, την προεκτίμηση των απαιτήσεων του μέσου θεατή, το χρόνο παραμονής του στον εκθεσιακό χώρο κ.λπ., πρέπει απαραίτητως να προηγούνται συστηματικές διεπιστημονικές μελέτες. Κι ακόμη, ο τελικός μουσειογραφικός στόχος, η έκθεση, πριν μετουσιωθεί σε αισθητικό και διδακτικό αποτέλεσμα, πάντα περνά από ορισμένα πολύ πεζά, αλλά απαραίτητα **στάδια**. Τότε και μόνο θα υπάρξουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις, ώστε το δημιούργημα να είναι στέρεο, το μήνυμα καθαρό, η αισθητική απόλαυση εντονότερη και η εντύπωση διαρκέστερη και διδακτικότερη.

